

FREMTIDEN FOR BIBLIOTEKERNE BANKER PÅ

Er fremtiden dystert eller lys for forskningsbibliotekerne? Ny rapport om fremtidens forskningsbiblioteker lægger en række fremtidsscenarier frem til diskussion og inspiration.

AF CLAUD VESTERAGER PEDERSEN, CVP@RUC.DK, ROSKILDE UNIVERSITETSBIBLIOTEK

Danmarks Forskningsbiblioteksforening nedsatte i marts 2012 en arbejdsgruppe, der fik til opgave på 20 sider at beskrive de vigtigste trends, der påvirker forsknings-, fag- og uddannelsesbibliotekernes (FFU-bibliotekernes) udvikling. Gruppen skulle derudover også give et bud på bibliotekernes fremtidige hovedopgaver og beskrive forskellige scenarier, som kan komme til at kendetegne bibliotekernes fremtid.

Der er ingen tvivl om, at bibliotekernes fremtid vil blive præget af drastiske ændringer. Informationslandskabet kommer fremover til at bestå af massedigitalisering, e-publicering, digitale arkiver, virtuelle fællesskaber, brugergenereret indhold, digitale læringsobjekter og digitale datasæt i mængder som aldrig før.

Hvordan fremtidens forskningsbibliotek end kommer til at se ud, er det helt essentielt, at bibliotekerne allerede nu etablerer gode relationer til forsknings- og undervisningsmiljøerne, og at de udvikler samarbejdet med eksterne leverandører og formidler services frem for selv at udvikle og levere. Det er ikke mindst vigtigt, at bibliotekerne dropper sikkerheden og i stedet er progressive og proaktive – de traditionelle biblioteksopgaver, som vi kender dem i dag, er så godt som helt væk om 10 år.

Fælles udviklingstrends for bibliotekerne

På baggrund af internationale undersøgelser og fremtidsanalyser kan der udledes en lang række tendenser, som sandsynligvis ikke blot vil påvirke biblioteksudviklingen, men som i visse tilfælde allerede afsætter spor i den virksomhed, som udøves på flere af landets FFU-biblioteker. Det interessante i et sådant undersøgelsesarbejde er at konstatere, at der faktisk er udviklingstrends, som er helt parallelle for biblioteker verden over – uanset de forskellige politiske, økonomiske og sociale vilkår, som de enkelte biblioteker eksisterer under.

I rapporten er henvist til flere undersøgelser, som hver især giver forskellige, men ofte sammenhængende, bud på udviklingstrends. Jeg vil her nøjes med at henvise til den amerikanske tænketank Taiga Forum (www.taiga-forum.org), som hvert andet år udsender provokerende udsagn om den forventede biblioteksudvikling

inden for de næste fem år. Det må konstateres, at de i langt de fleste tilfælde har haft særdeles god føling med ikke kun samfundets udvikling, men også forskningsbibliotekernes. Her er stof til eftertanke for enhver biblioteksorganisation.

Hvordan vil fremtidens forskningsbibliotek så forandres? Det må besvares på baggrund af de tendenser, som i mere eller mindre grad allerede er synlige, og som må give anledning til lokale drøftelser, hvorvidt tendenserne opfattes som trusler eller udfordringer:

- Bibliotekets autonomi bliver fokuseret og udfordret.
- Samarbejde, partnerskaber og fusioner bliver i endnu højere grad end hidtil et vilkår.
- Budgetudfordringerne bliver stadig større. Den faldende efterspørgsel på traditionelle biblioteksydelser indgår som en udfordring for budgettildeling, og samtidig øges kravene om samarbejde, outsourcing, delte samlinger, delte tjenester og delt personale.
- Fortsat øgede krav om målbarhed og rentabilitet (effektivitet over for moderinstitutionen). De traditionelle indikatorer for biblioteksvirksomhed er ikke længere brugbare.
- Brugerdrevet anskaffelse bliver normen. Samlingsbaserede services tilhører fortiden, mens ekspertisebaserede services er vejen frem.
- Definitionen af "biblioteket" forandres i takt med, at brugen af bibliotekslokalet overgår til anden virksomhed. "Skyen" bliver hjemsted for det digitale bibliotek (og alt, hvad du behøver, er en webbrowser).
- Fortsat eksplosiv udvikling i mobile apparater og -tjenester. Den differentierede og mobile brugerbetjening er et krav.
- Ændringer i videregående uddannelser stiller større krav til færdigheder/kompetencer, og der sker markante ændringer i bibliotekets personalesammensætning.
- Biblioteket styrker stadig videnskabelig kommunikation og services i forhold til intellektuel ophavsret. Der vil fortsat skulle findes løsninger

på ophavsret og forretningsmodeller for nye publiceringsformer.

- Data management, -sikring og -bevaring udgør væsentlige dele af bibliotekets virksomhed.

Det strategiske arbejde med disse udfordringer kan gribes an på flere måder. Hvilke fremtidige hovedopgaver har forskningsbiblioteket – eller rettere, hvilke fremtidige hovedopgaver ønsker vi, at forskningsbiblioteket skal have – hvis vi vel at mærke ser eller vil skabe en fremtid for forskningsbiblioteket?

Scenarier for det fremtidige bibliotek

Et meget benyttet værktøj til at arbejde med denne type problemstillinger er den såkaldte scenariemetode. Ifølge Center for Ledelse benyttes scenariemetoden som en veldokumenteret proces, der hjælper med at stille skarpt på de strategiske usikkerheder, som man i et langsigtet perspektiv kan stå overfor – usikkerheder, der rummer både muligheder og begrænsninger.

Scenarier er således troværdige og udfordrende historier om, hvordan markedet og omgivelserne kan udvikle sig i fremtiden. De er bygget op omkring kritiske usikkerheder, der vurderes som mulige drivende kræfter for markedsudviklingen. Scenariemetoden aftvinger nye perspektiver og sikrer, at man ikke blot fremskriver sin udvikling på fortidens præmisser. Brug af scenariemetoden handler også om at skabe strategisk handlekraft, så der i dag træffes bevidste strategiske valg, der bringer os nærmere det ønskede i morgen!

Arbejdsgruppen har i sin rapport opstillet ni korte scenarier, som inden for forskellige rammer giver en fremstilling af, hvordan bibliotekerne kommer til at se ud om 10 år. Overskrifterne på scenarierne er blandt andet "Institutioner fusionerer", "Kommercialisering", "Biblioteket – fra rum til service", "Det tomme bibliotek" og "Uddannelse for alle – forskning for alle". Scenarierne er tænkt som grundlag for og inspiration til det videre strategiarbejde og kan naturligvis udbygges yderligere. Det står enhver frit at lade fantasien råde efterfølgende.

Jeg skal i det følgende give et samlet pluk fra scenarierne og dermed forsøge mig med ét bud på fremtidens forskningsbiblioteksvæsen, som det kunne se ud i 2022:

- 1) Der vil være ganske få FFU-biblioteker tilbage i Danmark, og der vil være tale om central styring og decentral betjening.
- 2) Bibliotekssystemet findes ligesom de fleste administrative systemer i "skyen". Det er kun grænsefladetjenester, der udvikles lokalt og konkurreres.
- 3) DDB (Danskernes Digitale Bibliotek) og DEFF (Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek) er slået sammen til ét system under navnet Danmarks Digitale Bibliotek. Folkebibliotekerne er ansvarlige for al fysisk materiale i Danmark, mens forskningsbibliotekerne er ansvarlig for al digitalt materiale.

- 4) Al betjening af forskning og undervisning foregår ude i forskning- og undervisningsmiljøerne. Der er ikke længere central betjening på bibliotekets location. Bibliotekets opgaver ligger nu som generelle campustjenester og pædagogiske rammeopgaver.
- 5) Biblioteket er et samlings- og værested med læring og oplevelse, men uden fysisk materiale. Biblioteksrummet er et sted med undervisnings- og læringsfaciliteter, hvor fysisk materiale udelukkende anvendes som "tapet" og lyd-dæmpende foranstaltning.
- 6) FFU-bibliotekets materiale er stort set kun tilgængeligt digitalt (fysisk materiale kan leveres, men bevares på de(t) lokale folkebiblioteker(er).
- 7) Den kunstige intelligens har overtaget, og kun i helt særlige tilfælde er det nødvendigt/brugbart med bibliotekarisk hjælp ved søgning og fremfindelse af selv helt specifikt materiale.
- 8) Biblioteksansatte arbejder primært freelance, og de arbejder gerne og ofte på flere institutioner/arbejdspladser.
- 9) Biblioteket agerer som "middleware", altså som formidler af services fra diverse serviceudbydere og ikke som leverandør af materiale eller tjenester.
- 10) Forskningsdata, ophavsret og internetsikkerhed er blevet kerneområder for FFU-biblioteket, og mobilitet og brugerinddragelse er ikke til diskussion. Størstedelen af læring og forskning foregår på mobile platforme, og fjern/distance-læring er den primære fremgangsmåde.
- 11) Der er konstant fokus på værdi og omkostninger. Tjenester, produkter og medarbejdere, som ikke er "rentable", afhændes.
- 12) Open Access problematiseres stadig.

Den fremstillede rapport blev præsenteret og diskuteret på foreningens årsmøde i september 2012. Man kan finde den i foreningens rapportarkiv på dfdf.dk.

Arbejdsgruppen bestod af Kirsten Bisgaard, Tove Faber Frandsen, Kirsten Krogh Kruuse, Lilian Madsen, Maj Rosenstand, Christian Laursen, Peter Flodin og Claus Vesterager Pedersen.